
Cermanová, P. & Soukup, P. (Eds.). (2019). *Husitské re-formace: Proměna kulturního kódu v 15. století.*

Praha: Lidové noviny, 378 s.

ISBN: 978-80-7422-730-1.

Vít Marša, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: vitmarsa@mail.muni.cz

Téměř třicet let od revoluce se již česká medievistika vypořádala s odkazem, který jí zanechalo marxistické bádání o husitství. Porevoluční vývoj ovšem ukázal i na neduh, který sice nemusí být na první pohled tak výrazný jako marxistické ideologické hodnocení dějin, ale je nepochybně houževnatější. Tím je jistá zkostnatělost domácí medievistiky jak v rovině metodologické, tak na poli interdisciplinárním. Po roce 1989 se v případě královny humanitních věd žádný závod ve snaze dohnat západní trendy nekonal. S novou generací badatelů však přece jen svítá na lepší časy. To dokládá i sborník *Husitské re-formace: Proměna kulturního kódu v 15. století*, jehož pestré příspěvky jsou provázány antropologicko-sémiotickou perspektivou. Husitství je zde nahlíženo jako proces, který navazoval na dlouhodobější evropské trendy, ale současně vytvářel lokální specifika ovlivňující českou společnost a kulturu ještě dávno po skončení husitských válek.

Editory sborníku a autory úvodního příspěvku jsou Pavlína Cermanová a Pavel Soukup. Oba editoři, u nichž se nejedná o jejich první společný počín, jsou profesně spjati především s *Centrem medievistických studií*, jehož je Pavel Soukup i ředitelem. Ten se badatelsky vedle husitství a osoby mistra Jana Husa věnuje i tématu kazatelství a křížových výprav. Pavlína Cermanová se dlouhodobě zabývá problematikou apokalyptického myšlení a elitního vědění ve středověku. Editoři se v „Úvodním zamyšlení“ (s. 7–21) zabývají pojetím reformace a husitství jako proměnou kulturní praxe, vztahů lidí ke světu i k sobě navzájem (s. 9). Dále vyzdvihují nutnost sociálních, kulturních i náboženských analýz, které by napomohly sledovat husitství v rámci širších trendů pozdního středověku (s. 11). Zdůrazňují potřebu, aby tato diskuse překročila rovinu srovnávání nauk jednotlivých proudů pozdního středověku s pozdější reformací, a obrátila svoji pozornost k otázkám, jako je odkouzlení světa, vyprchávání nadpřirozena nebo christianizace Evropy. Představovaný sborník si tak klade za cíl prohloubit především poznání konkrétních aspektů kulturních dějin husitství (s. 12).

Jednotlivé příspěvky propojuje pojem kulturní kód (s. 14), tedy pojetí řeči pramenů jakožto „kódování prostředky jazykovými nebo vizuálními a prostřednictvím symbolického jednání, srozumitelné jen s odkazem k dobovým kulturním a společenským souvislostem“ (s. 15). Za jeden z cílů sborníku si proto autoři vytyčili studium procesů, jak husitství proměňovalo interpretaci světa (s. 14). V návaznosti na Umberta Eca chápou editoři kulturní kód jako sdílený

soubor konvencí. V sociologické perspektivě tento soubor představuje v procesu percepcce neustále vyjednávaná pravidla spojující celou kulturu (s. 15–17). Editori však zdůrazňují, že se nejedná o metodu – ty se implementují podle typu výzkumu a pramene – ale o společné teoretické východisko (s. 17).

Příspěvek Dušana Coufala „Od přísahy ke konfesi a zpět“ (s. 22–68) se zabývá proměnou univerzitních protestací v husitském prostředí. D. Coufal zasadil zkoumaný problém do kontextu protestací v pozdně středověké univerzitní tradici (s. 25–35). V případě Jana Viklefa si všímá, že se protestace stává čím dále více vyznáním a legitimizací pronášejícho, přičemž se potlačuje role institucí v prospěch autorit abstraktnějších, jako je evangelium (s. 35–39). Podobnou tendenci pak spatřuje i v případě mistra Jana Husa (s. 44–54), Jakoubka ze Stríbra (s. 57–63) i Jana Rokycany (s. 22–25 a 64–67). D. Coufal v závěru příspěvku poukazuje na význam protestací v akceleraci eklesiologických myšlenek v Evropě i na návrat institucionálního rozměru protestací v pozdějším utrakvismu (s. 67).

Pavel Soukup v příspěvku „Výklad biblických norem v postilách husitské doby“ (s. 75–100) analyzuje na vybraných tématech (dvanáctiletý Ježíš v chrámu, církev zbudovaná na skále, falešní proroci, očištění chrámu) projevy husitských ideálů, jakými jsou raná církev nebo čtyři artikuly pražské. V pramenech nachází velké rozdíly mezi husitskými výklady a homiletikou pozdního středověku, která se projevuje nedůvěrou v institucionální církev, a naopak důrazem na kazatelství a laiky (s. 98–99). Dle P. Soukupa zůstávala vznikající husitská teorie přítomna i v pozdějším utrakvismu (např. církevní hierarchie nahrazena zákonem božím, falešní proroci jako prodejci odpustků). Autor si dále všímá upozadění proticírkevní rétoriky (např. sekularizace církevního majetku) postupující ruku v ruce s etablováním utrakvistické církve (s. 99–100).

Příspěvek „Nebiblické texty ve staročeských překladech bible“ (s. 101–131) Kateřiny Volekové a Andrey Svobodové sice přináší pozoruhodně rozsáhlou a podrobnou komparaci pramenů, ale nepředkládá žádné zásadní závěry, které by se výrazněji vyjadřovaly k cílům sborníku. Nabízí pouze hypotézy o možném využití modifikovaných textů bez většího teoretického přesahu nebo alespoň precizněji formulovaného vztahu k sociálním a kulturním změnám, které husitství přineslo.

Pavla Cermanová nabízí v příspěvku „Jiná apokalypsa“ velmi pestrý pohled na problematiku apokalyptického myšlení v husitství. Její výzkum je přesvědčivě teoreticky zakotven. Apokalyptické texty nevnímá jen jako nástroj legitimizace či interpretace reality, ale i přímo jako jejího hybatele (s. 144–145). Těmto textům navíc přikládá v sociální rovině i roli propagační, identifikační či konfliktní (s. 146). Autorka sleduje, jakým způsobem se v apokalyptických proroctvích formulují reformní požadavky i politické cíle různých proudů (s. 147–155). Příspěvek se však zaobírá i obdobím utrakvismu a vlivu Jednoty bratrské. Zcela nový husitský žánr pak Cermanová spatřuje ve výkladech Zjevení svatého Jana. Zjevení bylo dle autorky užíváno jako alegorie k dobovým událostem a současně odráželo i husitské ideály, mnohdy srozumitelné ještě na konci 15. století (s. 163–172).

Věra Soukupová obohatila představovanou publikaci studií „Proměny genderových reprezentací v literatuře husitské doby“ (s. 173–200). Autorka skutečně využívá analytického potenciálu genderových kategorií. Ukazuje, jakým způsobem byly koncepty „mužnosti“ a „ženskosti“ využívány v protihusitských polemikách (s. 176–182) i v samotných husitských textech (182–199). Zvláště se zaměřuje na

retorickou strategii „využívání žen“ k vykreslení narušení společenského řádu, a naopak ideálu zmužilosti jako ctnosti, zejména ve spojení s rytířstvem.

Jaroslav Svátek sleduje v příspěvku „Zbožné cestování“ (s. 201–225), jakým způsobem husitství proměnilo vnímání poutí, a jak se tato praxe obnovila v utrakvistu (s. 208–224). Za vyzdvihnutí stojí antropologický rozměr celého příspěvku a také reflexe poutí coby přechodových rituálů (s. 201–202). J. Svátek popisuje nový smysl poutí – důraz je kladen především na abstraktní rozměr celé pouti. Utravistickým ideálem tak nebylo tuto praxi zrušit, ale oprostít ji od „nálezků lidských“. Poutě tudíž nebyly nadále chápány jako forma pokání ovlivňující spásu člověka. V případě putování do Jeruzaléma si autor všímá podobností s pozdější reformací v důrazu na biblickou autenticitu navštěvovaných míst (s. 225).

Vojtěch Bažant nabízí studii „Funkce a formy narativu o českých dějinách v 15. století“ (s. 226–251). Článek, přesvědčivě opřený o poctivou práci s prameny, přináší inspirativní vhléd do sebepojetí různých názorových i politických skupin využívajících narativ českých dějin. Dle V. Bažanta husitství přineslo obrat k nedávné minulosti skrze reflexi událostí zasahujících do autorovy současnosti. Všímá si, že v kališnickém prostředí se výrazněji projevují šovinismus i vlastenectví, často založené na nevráživosti vůči Němcům (s. 229–234 a 248). Autor však věnuje pozornost i Pulhavové kronice, která sloužila jako východisko jednotlivým autorům neutrálnějších proudů (s. 234–238 a 249). V závěru se zamýšlí nad rolí historiografie při formování identity skrze historickou autoritu (s. 249–250).

Kratší příspěvek „Opakování a trvání“ (s. 252–265) Mileny Bartlové se v teoretické i praktické rovině zabývá tématem anachronismu, tedy vyjádřením nového skrze obrat ke starému. Příklad anachronismu spatřuje na reliéfech věže Týnského chrámu. Záměrná „primitivnost provedení“ měla zdůraznit starobylost, ale i trvání ústředního utravvistického chrámu, což byla dle M. Bartlové symbolika současníkům zcela srozumitelná (s. 264–265).

Z tradičních historických výzkumů podobně vybočuje i druhý kratší příspěvek Lenky Hlávkové, nazvaný „Tradice a identita v hudbě utravvistické církve 15. a počátku 16. století“ (s. 266–275). Autorka ukazuje, jak mohl specifický zápis vícehlasé hudby symbolicky propojovat utravvistismus s obdobím rozkvětu pražské univerzity. Nositelem identity nemusela být jen specifická hudba, ale právě i její zápis (s. 274).

Martin Nodl v příspěvku „Staroměstská radnice jako místo volby českých králů a symbol zemského majestátu“ (s. 276–304) demonstruje na příkladu Staroměstské radnice, jakým způsobem se proměňovalo nejen politické, ale i symbolické postavení Prahy (s. 281–296). Především ovšem přesvědčivě ukazuje reflexi těchto změn pražskými elitami, jejich promítání do architektury a výzdoby samotné radnice (s. 296–302).

Knihu uzavírá studie Roberta Novotného „Konverze české a moravské šlechty v husitském století“ (s. 305–325). Autor vycházející ze sociologického přístupu se důsledně zabývá motivacemi aktérů i sociálními a politickými okolnostmi jednotlivých konverzí. R. Novotný dochází k závěru, že zejména během válek měly konverze často smluvní základ, a až postupem času se začala stávat konfese hodnotou. Pro šlechtu ale ani tehdy neznamenal konverze zprětrhání sociálních

vazeb. Změnu kulturního kódu tak přinášejí dle autora až konverze k Jednotě bratrské (s. 325).

Pro úplnost dodejme, že sborník má příjemně umístěné poznámky pod čarou na stránce textu, a pro všechny články společný seznam literatury a pramenů na konci knihy. Vítaný je i celkový seznam zkratk (s. 362–363) a jmenný rejstřík (s. 373–378).

Závěrem lze konstatovat, že sborník naplňuje jeden ze svých hlavních cílů – snahu o mezioborový přístup k husitství. Čtenáři jsou předkládány studie tradičně historické, ale i práce se sociologickým nebo antropologickým přesahem či příspěvky z oblasti hudebních věd nebo dějin umění. Děje se tak ovšem za cenu tematického roztržnění publikace. Navíc ne všechny příspěvky důsledně vycházejí z v úvodní studii nastíněných teoretických východisek. Za nejzdařilejší lze považovat právě ty články, které s konceptem kulturního kódu analyticky pracují (jmenovitě studie D. Coufala, P. Soukupa, P. Cermanové, V. Soukupové, J. Svátka, V. Bažanta, M. Nodla a R. Novotného). Celkově zdařilá publikace čtenáři nabízí témata v historickém výzkumu ne zcela obvyklá, a také poměrně vzácnou aplikaci komplexnějších teoretických východisek, která v českém prostředí působí jako svěží vítr přinášející nové a původní závěry.